

УДК 347.82:681.3

В.С. ЦИМБАЛЮК, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ІНФОРМАТИКИ ТА БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У АВІАЦІЇ

Анотація. Щодо удосконалення авіаційного законодавства України.

Формування методологічних положень організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації має не тільки важливий теоретичний, а й практичний зв'язок, у тому числі стосовно розвитку правового регулювання цієї сфери суспільних відносин. Перед юридичною наукою серед інших завдань стоїть завдання напрацювати теорію розвитку авіаційного законодавства, зокрема, щодо юридичних положень забезпечення організації впровадження, застосування і розвитку комп'ютерних інформаційних систем і відображення їх у проекті нової редакції Повітряного кодексу України та проекті Закону України “Про аеропорти”, що розроблені робочими групами у Державній авіаційній адміністрації України (до складу цих груп був включений і автор цієї публікації).

Мета статті – висвітлення основних результатів досліджень, проведених автором стосовно формування методологічних положень організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації, а також висловлення пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Загальнотеоретичним організаційно-правовим положенням застосування здобутків інформатики та інформаційної безпеки в різних соціальних системах присвячено багато досліджень, у тому числі й ряду вітчизняних дослідників. Деякі з них подано у списку використаної літератури у кінці цієї статті [1 – 10]. Проте, проблеми організаційно-правового забезпечення впровадження здобутків інформатики та інформаційної безпеки у авіаційній галузі не знайшли широкого висвітлення у вітчизняних публікаціях.

Проведений прикладний системний аналіз у ході наукових досліджень свідчить, що у структурних підрозділах, які забезпечують функціонування авіації в Україні здійснюється активне впровадження здобутків інформатики для їх інформаційної діяльності (дій, спрямованих на задоволення власних інформаційних потреб, а також інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави). Зазначене як тенденція відповідає окремим складовим інформатизації різних соціальних систем в умовах формування інформаційного суспільства в Україні, Це також дає підстави стверджувати, що відомості, дані, знання, коди, сигнали в авіаційній діяльності є галузевим видом інформації та складається у галузеві інформаційні ресурси разом з технічними засобами їх створення, передавання, збору, застосування та зберігання.

Інформатизація в авіації має відношення не тільки до інформаційної діяльності спеціальних суб'єктів авіаційної галузі, але й опосередковано зачіпає особисті потреби та інтереси пасажирів та інших користувачів послуг, що надаються авіацією, у тому числі: інформаційні права і свободи людини, громадянина, гарантії цих прав і свобод; визначення обов'язків громадян, їх спеціальну правосуб'єктність, правовий режим власності на інформацію та інформаційні системи; порядок застосування мов;

реалізацію засад регулювання праці співробітників різних служб в авіаційній галузі, пов’язаної з інформацією тощо.

В той же час з’ясовано, що правове забезпечення як складова інформатизації в авіаційній галузі не має належної законодавчої бази, у тому числі у чинному Повітряному кодексі України та інших законодавчих актах, що регулюють правовідносини в авіації. Це може у подальшому негативно впливати на підтримання інформаційної безпеки, зокрема, на охорону та захист від правопорушень стосовно комп’ютерних інформаційних систем, які розробляються, впроваджуються, застосовуються та удосконалюються в інформаційній сфері функціонування авіації.

Невирішення зазначеного легально, на рівні законодавства, розглядається не тільки як загроза інформаційній безпеці в галузі цивільної авіації, але й екстраполюється на загрозу безпеці людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства. Наукові дослідження свідчать, що в сучасних умовах формування глобального інформаційного суспільства комп’ютерні інформаційні системи в авіації розглядаються терористами, різними злочинними організаціями (у тому числі міжнародними), а також конкурентами у галузі цивільної авіаційної як предмет протиправного зазіхання: терористичних актів; для ведення спеціальних інформаційних операцій у ході інформаційної боротьби та інформаційних війн; недобросовісної конкуренції тощо. Не виключаються загрози порушення функціонування комп’ютерних інформаційних систем в авіації окремими особами з хуліганських та інших протиправних мотивів.

Враховуючи суспільну значимість впровадження здобутків науково-технічного прогресу у сфері інформатики в різних соціальних системах, положення стосовно інформатики, а також інформаційної безпеки визначені на конституційному рівні та частково, фрагментарно в інформаційному законодавстві.

Так, у ст. 17 Конституції України зазначено, що забезпечення інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу. Пунктом 5 частини першої ст. 92 Конституції України передбачено, що засади організації та експлуатації транспорту та зв’язку визначаються виключно законами України. В цій же частині статті, в пункті 12, є правова норма, що **виключно законами України визначається організація інформатики**.

У Законі України “Про інформацію” є зобов’язуюча норма (ст. 4): що законодавство про інформацію складає і законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації. У цьому ж Законі (у ст. 5) також визначено такий основний принцип інформаційних відносин, як **законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації**.

Відсутність правової бази стосовно інформатизації в авіаційній галузі може розглядатися при виникненні колізій в суспільних інформаційних відносинах як підстава для уникнення відповідальності осіб, які своїми діями скоять чи будуть намагатися скоїти порушення функціонування інформаційних систем на підставі того, що такі системи не мають законодавчого статусу, регулювання їх створення, а отже, і правової охорони та захисту. Підсилення такої аргументації може бути зроблено із посиланням на статтю 32 Конституції України, де зазначено, що **не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом**, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Таким же чином можуть бути трактовані і неоднозначні за змістом норми ст. 34 Конституції України: стосовно того, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій

вибір; та що здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

При цьому може бути також зроблено посилання на ст. 6 Конституції України, де зазначено як імперативну норму, що *органи виконавчої і судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.*

Як *узагальнений висновок* дослідження пропонується введення окремої глави у законопроект “Про аеропорти” та у нову редакцію Повітряного кодексу України стосовно правовідносин, пов'язаних з інформатикою, у змісті інформатизації в сфері авіації. Це дозволить створити законодавчу базу для реалізації таких функцій права, як регулятивна, інтегративна, інформативна, охоронна та захисна стосовно діяльності авіації, пов'язаної з їх галузевою інформацією.

Дослідження свідчить про необхідність включення до зазначених законопроектів глав (чи розділів) про основи організації впровадження інформатики та безпеки інформаційних систем. На розгляд науковій громадськості та практикам пропонуються пропозиції, розроблені і подані автором до робочих груп у Державній авіаційній адміністрації України стосовно розробки зазначених законопроектів.

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАТИКИ ТА БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У АВІАЦІЇ

Стаття __ Інформатика в авіаційній діяльності

Авіапідприємства, аеропорти та органи, уповноважені здійснювати державне управління у сфері авіації, для удосконалення інформаційного забезпечення своєї діяльності мають право впроваджувати здобутки інформатики відповідно до Конституції України, чинного законодавства України про інформацію, інформатизацію, охорону і захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах та іншого законодавства України.

Правове регулювання інформатики стосовно державної та військової авіації здійснюється інформаційним законодавством України, окремими законодавчими та, на його основі, підзаконними нормативно-правовими актами уповноваженими на те органами виконавчої влади.

Інформатика в авіаційній галузі є діяльністю уповноважених на те суб'єктів, яка спрямована на створення, розвиток та застосування в різних сферах функціонування авіапідприємств, аеропортів, установ, організацій інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі сучасної електронно-обчислювальної (комп'ютерної) та електронно-комунікаційної техніки.

Стаття __ Об'єкти інформатики в авіаційній галузі

Об'єктами інформатики в авіаційній галузі є:

відомості, повідомлення, дані, сигнали, коди, знання тощо про події і явища, що відбувалися, відбуваються чи відбудуться стосовно діяльності підприємств, установ, організацій у авіаційній галузі;

інформація – результат аналітико-синтетичної чи евристичної діяльності суб'єктів у сфері авіації, щодо забезпечення їх діяльності, а також задоволення потреб людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства стосовно функціонування авіації;

інформаційні ресурси – технічні та технологічні засоби, а також множина інформації, що збирається, оброблюється, передається та зберігається в різноманітних інформаційних системах структурних підрозділів забезпечення діяльності авіації (у тому числі із застосуванням автоматизованих (комп’ютеризованих) систем);

інформаційні технології – технології створення, передачі, збору, обробки, зберігання інформації, інформаційних ресурсів;

електронно-обчислювальні машини (комп’ютери), їх системи та інші засоби забезпечення їх функціонування;

електронно-обчислювальні (комп’ютерні) програмні засоби;

засоби електронної телекомунікації, їх мережі;

працівники авіаційної галузі, що здійснюють роботу із застосуванням комп’ютерних інформаційних систем;

нормативно-правові акти та інша документація стосовно створення, застосування та розвитку комп’ютерних інформаційних систем у авіації.

Стаття __ Інформатизація у авіаційній галузі

Інформатизація авіаційної галузі включає комплекс взаємопов’язаних організаційно-правових, фінансово-економічних, наукових, технічних та інші процесів, які спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб структурних підрозділів і окремих працівників авіапідприємств, громадян, суспільства та державних органів на основі здобутків інформатики.

Інформатизація авіаційної галузі є однією із провідних складових удосконалення і розвитку автоматизації інформаційного забезпечення діяльності структурних підрозділів, які забезпечують діяльність авіації на основі комп’ютерних технологій.

Для забезпечення успішного функціонування і розвитку систем інформації, інформаційної діяльності в авіації, правового їх регулювання здійснюються: науковий супровід і відповідні фундаментальні та прикладні наукові, науково-технічні, науково-дослідно-конструкторські роботи.

Фундаментальні наукові дослідження інформатизації авіаційної галузі здійснюються за рахунок державного бюджету. Прикладні наукові дослідження здійснюються за замовленнями суб’єктів авіаційної галузі, їх структурних підрозділів, уповноважених на то органів державної влади на госпрозрахунковій основі.

Стаття __ Інформаційна безпека у авіації

Підтримка, охорона та захист інформаційної безпеки у авіації є однією із найважливіших функцій держави, справою всіх, хто залучений до діяльності авіаційної галузі.

Безпека інформаційних систем в авіації включає комплекс суспільних відносини стосовно встановлення і дотримання правил, вимог, визначених законодавством України, у підзаконних нормативно-правових, нормативно-технічних та інших актах, а також у державних технічних стандартах, що спрямовані на підтримання належного функціонування, охорони та захисту інформаційних систем у авіаційній галузі.

Охорона і захист інформаційних систем в авіації гарантується державою відповідно до законодавства та заснованих на ньому підзаконних нормативно-правових актів уповноважених на то органів державної виконавчої влади України.

Структурні підрозділи діяльності авіації, які впроваджують, застосовують та удосконалюють власні інформаційні системи, зобов’язані вживати заходи спрямовані на попередження, запобігання, усунення порушень функціонування цих систем і наслідків таких порушень.

Забороняється вчиняти дії, спрямовані на порушення функціонування інформаційних систем в авіації, у тому числі комп’ютерних.

Скоєння протиправних діянь стосовно інформаційних систем в авіації тягне дисциплінарну, цивільну, кримінальну чи адміністративну відповідальність порушника згідно чинним законодавством України.

Використана література

1. Виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються з використанням комп’ютерних технологій : наукове видання / [М.І. Камлик, Б.В. Романюк, В.Д. Гавловський, В.Г. Хахановський, В.С. Цимбалюк] ; заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К. : НАВСУ, 2000. – 64 с.
2. Голубєв В.О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп’ютерних технологій : монографія / В.О. Голубєв, В.Д. Гавловський, В.С.Цимбалюк ; за ред. д.ю.н. Калюжного Р.А. – Запоріжжя : “Просвіта”, 2001. – 252 с.
3. Голубєв В.О. Проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп’ютерних технологій : навч. посібник / В.О. Голубєв, В.Д. Гавловський, В.С. Цимбалюк ; за ред. д.ю.н. Калюжного Р.А. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2002. – 292 с.
4. Брижко В.. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних : монографія / В. Брижко, М. Швець ; за ред. Швеця. – К. : НДЦПІ АПрН України. – 2005. – 334 с.
5. В. Брижко. е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право / В. Брижко, М. Швець ; за ред. М. Швеця. – К. : НДЦПІ АПрН України. – 2007. – 234 с.
6. Біленчук П.Д. Комп’ютерна злочинність : навчальний посібник / [П.Д. Біленчук, Б.В. Романюк, В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк та ін.]. – К. : “Атіка”, 2002. – 240 с.
7. Організована злочинність в Україні : науковий посібник ; за ред Я. Ю. Кондратьєва. – К. : НАВСУ, 1999. – 124 с.
8. Цимбалюк В. Інформаційна безпека підприємницької діяльності: визначення сутності та змісту поняття за умов входження України до інформаційного суспільства (глобальної кіберцивілізації) // Підприємництво, господарство, право. – 2004. – № 3. – С. 88-91.
9. Цимбалюк В.С. Інституціоналізація інформаційної безпеки в інформаційному праві України // Бюлетень Мін’юсту України. – 2007. – № 8 (70). – С. 45-53.
10. Цимбалюк В.С. До методології міжгалузевого взаємозв’язку з організаційно-правовим забезпеченням системності інформатизації (на прикладі інституціоналізації інформаційних правовідносин у сфері повітряного транспорту) // Правова інформатика. – 2008. – № 1(17). – С. 35-38.

~~~~~ * * * ~~~~~